

عوامل موثر اجتماعی بر بی‌حجابی دختران نوجوان

استاد راهنما: معصومه باقرزاده

بهاره نبی پور دنگس‌رکی

هدی نوری

چکیده

بی‌حجابی دختران نوجوان به عنوان یک معضل اجتماعی، نه تنها بر هویت فردی و اجتماعی این نسل تأثیر می‌گذارد، بلکه پیامدهای فرهنگی و اخلاقی گسترده‌ای برای جامعه به همراه دارد. این پدیده ناشی از عوامل مختلف اجتماعی، فرهنگی و خانوادگی است. اهمیت و ضرورت این مسئله در جامعه اسلامی به وضوح نمایان است؛ زیرا حجاب به عنوان یکی از اصول اساسی در دین اسلام، نقش مهمی در حفظ عفاف و سلامت روانی و اجتماعی افراد دارد. عدم رعایت این اصل می‌تواند به تضعیف بنیان‌های خانواده و جامعه منجر شود و چالش‌های جدی را ایجاد کند. این مقاله به روش توصیفی تحلیلی و با استفاده از منابع مختلف به بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر بی‌حجابی دختران نوجوان پرداخته و به این نتیجه رسیده است که این عوامل عبارتند از: مشکلات خانوادگی، فضای اجتماعی نامناسب، رسانه و فضای مجازی، ضعف کنترل اجتماعی، فشار گروه همسالان.

کلیدواژه‌ها: بی‌حجابی، عوامل اجتماعی بی‌حجابی، دختران نوجوان، حجاب

دین اسلام در میان سایر ادیان و تعالیم آسمانی تفسیری خاص از آفرینش جهان دارد و هدف آن رشد و تعالی انسان‌ها تا سرحد کمال و قرارداد آن در جایگاه واقعی فرد تا حد قرب به خداوند است بر همین اساس به عنوان یک دین کامل، جامع و منطبق با فطرت انسان به تمام نیازهای روانی، روحی، اجتماعی و غیره پاسخ لازم و کافی داده است طبیعی است برای رفع نیازهای متفاوت انسان و تکامل و ترقی او تکالیفی را در قالب واجب، مستحب، مکروه، مباح برای زن و مرد در نظر گرفته است یکی از تکالیف واجب الهی حفظ حریم در رعایت پوشش در روابط زن و مرد است که رعایت آن موجب پاک ماندن زن و مرد و در نتیجه پاکی جامعه از مفاسد، انحرافات و بی بندوباری‌های اخلاقی و جنسی در جامعه شده و تکامل معنوی و رشد اخلاقی را به دنبال دارد. از دیدگاه اسلام زن شخصیتی شایسته و رسالتی الهی دارد که می‌تواند با پیمودن مدارج کمال به طریق عالی انسانیت دست یابد جایگاه والای زن می‌طلبد که این گوهر آفرینش در صدف حجاب قرار گیرد تا ارزش‌های انسانی‌اش محفوظ بماند.

این فرهنگ اصیل و فطری در سال‌های اخیر به دلیل عوامل مختلفی از جمله عوامل فردی و اجتماعی در برخی موارد متزلزل و آشفته شده و برخی از زنان به خصوص نوجوانان را به مسیر دور شدن از فرهنگ حجاب و عفاف سوق داده است. به گونه ای که بدون پوشش سر و بدن در جامعه حضور پیدا می کنند. امروزه که نزدیک به پنج دهه از پیروزی انقلاب گذشته است، جامعه ایران شاهد تحولات سریع و محسوسی در نوع پوشش زنان است که گاه با معیارهای اولیه پوشش و حجاب در تناقض است؛ اما این تأثیرپذیری در سالهای اخیر و در نوجوانان جامعه ایرانی بیشتر بوده است به طوری که منجر به چالشها و تعارضاتی برای نوجوانان و خانواده هایشان شده است. دوره نوجوانی به عنوان یکی از دوره های مهم زندگی انسان شناخته می شود و شور و اشتیاق نوجوانی به همراه تحولات هویتی و اجتماعی، این دوران را به یک دوره خاص و منحصر به فرد تبدیل میسازد. از آنجا که دختران نوجوان در این دوره تلاش دارند تا افکار و رفتار همسو با سایر همسالان خود داشته باشند؛ ممکن است در مقوله پوشش و حجاب یا پذیرش نوع خاصی از حجاب مورد تردید واقع

شوند. با توجه به اهمیت موضوع و تاثیر بی حجابی بر جامعه، این پژوهش در صدد پاسخ به این پرسش است که چه عوامل اجتماعی در گرایش دختران نوجوان به بی حجابی موثر است.

پدیده حجاب و بی حجابی در تحقیقات اجتماعی و فرهنگی بسیار مورد توجه قرار گرفته است. یکی از مقالات مهم در این زمینه با عنوان "نقش‌های مؤثر والدینی در گرایش نوجوانان دختر به حجاب اسلامی" که توسط نیک منش و همکاران (۱۳۹۷) منتشر شده است، به تأثیر والدین بر دینداری و گرایش دختران به حجاب می‌پردازد. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که روابط مثبت والدین با فرزندان و الگوهای رفتاری آن‌ها نقش بسزایی در شکل‌گیری نگرش‌های دینی نوجوانان دارد. همچنین، مقاله "ریشه‌یابی جامعه‌شناختی و روان‌شناختی بدحجابی" نوشته رفیع‌پور (۱۳۹۹) به تحلیل علل و عوامل مؤثر بر بدحجابی می‌پردازد. این تحقیق نتیجه می‌گیرد که رسانه‌ها و الگوهای اجتماعی به عنوان عوامل کلیدی در گسترش بدحجابی شناخته می‌شوند و تأکید دارد که نیاز به تقویت ارزش‌های دینی برای مقابله با این پدیده ضروری است. علاوه بر این، مقاله "عوامل اجتماعی مؤثر بر بی حجابی و بدحجابی در بین زنان ۱۵-۳۰ سال" نوشته لیلا رستمی و فرشاد رستمی (۱۴۰۲) به بررسی علل بی حجابی در میان جوانان پرداخته و نتایج آن نشان می‌دهد که روحیه خودنمایی، ضعف شناخت نسبت به حجاب و کم توجهی رسانه‌ها از جمله عوامل مؤثر هستند.

مقاله حاضر به روش توصیفی تحلیلی به بررسی عوامل اجتماعی که در بی حجابی دختران نوجوان موثر است می‌پردازد که این عوامل عبارتند از :

۱. مشکلات خانوادگی

مشکلات خانوادگی به عنوان یکی از عوامل مؤثر در بی حجابی دختران نوجوان، تأثیرات عمیق و گسترده‌ای بر رفتار و نگرش‌های آن‌ها دارد. محیط خانوادگی نخستین نهاد اجتماعی است که فرزندان در آن رشد می‌کنند. اگر این محیط پر از تنش، اختلاف و عدم محبت باشد، فرزندان ممکن است احساس ناامنی و بی‌اعتمادی کنند. این احساسات می‌تواند منجر به بروز رفتارهای انحرافی مانند بی حجابی شود. پژوهش‌ها نشان می‌دهند

که خانواده‌هایی که در آن‌ها ارتباطات عاطفی ضعیف است، بیشتر در معرض مشکلات رفتاری فرزندان قرار دارند. به عنوان مثال، دخترانی که در خانواده‌های پرتنش بزرگ می‌شوند، ممکن است برای جلب توجه و محبت از دیگران اقدام به رفتارهای ناهنجار کنند.

شکل‌گیری و شاکله‌بندی اولیه رفتار و کنش فرد در کوچکترین نهاد اجتماعی، یعنی خانواده صورت می‌گیرد. برخی از تبرج‌ها ریشه در خانواده دارد مانند تربیت ناصحیح و عادات بد خانواده‌ها که بی‌حجابی را بد نمی‌دانند، خانواده‌ها و مادرانی که در قید و بند حجاب و سایر مسائل شرعی نبوده‌اند، هرگز نمی‌توانند حجاب را به عنوان یک ارزش و یک واجب الهی برای فرزندان معصوم خود تفهیم کنند. (قرائتی، ۱۳۸۹، ج ۱۰، ص ۱۲۷).

برخوردهای افراطی یا تفریطی با مساله حجاب و پرداختن یک جانبه خانواده به نیازهای مادی فرزندان بدون توجه به نیازهای معنوی، عاطفی و روحی آنان از جمله ریشه‌های خانوادگی بدحجابی است (کوهی، ۱۳۸۴، ص ۲۸۷-۲۸۹). ناموس و عفت زن، از حقوق الهی است و خانواده بزرگ‌ترین امانت‌دار این حق الهی است که باید با تحکیم آن، راه پاسداشت این حق را به فرزندان و نسل معاصر آموخت. (جوادی آملی، ۱۳۸۸، ص ۱۷۸).

خانواده باید محیطی امن برای فرزندان خود فراهم کند تا آنها بتوانند با آزادی و با اطمینان از خودشان، حجاب خود را انتخاب کنند. این محیط امن می‌تواند شامل احترام به حریم شخصی فرزندان، پذیرش تصمیمات آنها و قدردانی از تلاش‌های آنها در پیروی از حجاب باشد. در نهایت با ارائه الگو، تربیت ارزش‌ها، تشویق و حمایت و ایجاد محیط امن می‌تواند تاثیر قوی بر روی پوشش و حجاب فرزندان خود داشته باشد (خانقلی، ۱۴۰۲، ص ۸-۹).

آنچه خانواده را از دیگر نهادها جدا می‌کند، وجود عاطفه و محبت بین افراد، به خصوص بین والدین و دختران است. قرآن کریم در مورد اهمیت جایگاه خانواده و نحوه تاثیرگذاری افراد در محیط خانه می‌فرماید:

"يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَ أَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَ الْجِبَارَةُ؛ ای کسانی که ایمان آورده‌اید خود و خانواده خویش را از آتشی که هیزم آن انسان‌ها و سنگ‌هاست نگه دارید" (تحریم: ۶).

طبق این آیه تک تک افراد خانواده نسبت به هم مسئول هستند، وظیفه دارند نسبت به سعادت هم تلاش کرده و زمینه هدایت و دوری از ضلالت را برای یکدیگر فراهم کنند که زمینه سعادت فرزندان فراهم شود؛ از همین آیه می توان اهمیت خانواده در تقید فرزندان به دستورات دینی از جمله حجاب را استفاده کرد. مراد این است اگر کسانی که دعوت کننده به امور خیر از جمله حجاب هستند، در رفتار خودشان صدق، راستی و سائر امور اخلاقی و پسندیده مشاهده شود، دیگران از دیدن رفتار آنها به خوبی علاقه مند شده و دیگر نیاز به تبلیغ عملی و یا اجبار واکراه نخواهد بود، همان چیزی که اهل بیت (علیهم السلام) نیز در سیره عملی خود در امر به معروف نشان می دادند (راستین فر، ۱۴۰۲، ص ۱۱).

بنابراین مشکلات خانوادگی می توانند تأثیرات عمیق و گسترده ای بر زندگی فردی و اجتماعی دختران نوجوان داشته باشند. برای مقابله با این چالش ها، نیازمند توجه ویژه ای به محیط خانواده، آموزش مهارت های ارتباطی و افزایش آگاهی والدین درباره مسائل دینی و تربیتی هستیم تا بتوانیم نسل نوجوان و جوان را از انحرافات اجتماعی دور نگه داریم .

۲. فضای اجتماعی نامناسب

یکی دیگر از عوامل بی حجابی دختران ، فضای اجتماعی نامناسب می باشد. بی شک هر دورانی از سن انسان، نیازها و دغدغه های خاص خود را دارد. در این میان دوران نوجوانی و جوانی که به عنوان دوران کوران احساسات و عواطف محسوب می گردد از اهمیت دوچندانی برخوردار است. از ویژگی های خاص این دوران می توان به پویایی، تحرک، حساس و عاطفی بودن، غرور، پرانرژی بودن اشاره کرد که هر یک از آنها اگر به درستی هدایت و جهت دهی نشوند، می تواند از دلایل عمده بر افزایش بی حجابی باشد، چرا که حساس بودن انسان از لحاظ عاطفی در این دوران موجب تشدید نیازهای جنسی می شود و یکی از راههای پاسخ گویی به این نیاز جنسی، نگاه کردن به جنس مخالف از روی لذت و هوس است و لازمه آن بی حجابی و نمایاندن خود

دریافت می‌کنند. این نوع خودابرازی ممکن است با فشار برای جلب توجه مثبت دیگران همراه باشد. در این راستا، دخترانی که در گروه‌هایی با ارزش‌های لیبرال‌تر قرار دارند، بیشتر تحت تأثیر این فشار قرار می‌گیرند. احساس نیاز به خودابرازی و جلب توجه می‌تواند باعث شود که آن‌ها حجاب را به عنوان یک مانع برای ابراز شخصیت خود تلقی کنند و در نتیجه به سمت پوشش‌های غیرمتمعارف سوق یابند. (جواد خانقلی، ۱۴۰۲، ص ۸)

۳. تأثیر رسانه‌ها

رسانه‌ها نقش مهمی در شکل‌دهی به رفتارها و نگرش‌های نوجوانان ایفا می‌کنند. تصاویر و محتوای موجود در شبکه‌های اجتماعی می‌تواند به ایجاد تصورات خاصی درباره زیبایی و جذابیت کمک کند. اگر دخترانی در گروه همسالان خود ببینند که دوستانشان با پوشش‌های خاص یا بدون حجاب در رسانه‌ها ظاهر می‌شوند، احتمال اینکه آن‌ها نیز بخواهند چنین رفتاری را تقلید کنند، افزایش می‌یابد. رسانه‌ها با ارائه الگوهای رفتاری خاص، می‌توانند فشار زیادی بر روی نوجوانان ایجاد کنند تا از هنجارهای سنتی فاصله بگیرند و به سمت رفتارهایی بروند که بیشتر مورد تأیید جامعه مجازی است. (محسن توده‌رنجبر، فاطمه عراقی، ۱۳۹۷، ص ۱۱)

۴. ترس از طرد شدن

نوجوانان معمولاً نگران هستند که مبدا توسط دوستانشان طرد شوند یا مورد قضاوت منفی قرار گیرند. این ترس می‌تواند باعث شود که آن‌ها از هنجارهای خانوادگی یا اجتماعی خود فاصله بگیرند تا بتوانند در جمع دوستانشان پذیرفته شوند. این نوع فشار اجتماعی می‌تواند منجر به ایجاد یک چرخه معیوب شود؛ زیرا هرچه بیشتر رفتارهای غیرمتمعارف مورد تأیید قرار گیرد، بیشتر تکرار می‌شود. ترس از طرد شدن می‌تواند نوجوانان را ترغیب کند تا بی‌حجابی را انتخاب کنند و احساس کنند که این انتخاب نشان‌دهنده مدرنیته و پیشرفت است. (لیلا رستمی، فرشاد رستمی، مریم مرادی، ۱۴۰۲، ص ۱۳)

۵. گروه‌های اجتماعی مختلف

هر گروه اجتماعی ممکن است هنجارها و ارزش‌های خاص خود را داشته باشد. دخترانی که در گروه‌هایی با ارزش‌های لیبرال‌تر قرار دارند، بیشتر تحت تأثیر فشار برای بی‌حجابی قرار می‌گیرند. این امر نشان‌دهنده اهمیت محیط اجتماعی در شکل‌دهی به رفتارهای فردی است. همچنین، تعاملات بین گروه‌های مختلف نیز می‌تواند منجر به تغییر نگرش‌ها شود؛ زیرا نوجوانان ممکن است با دیدگاه‌ها و رفتارهای متفاوتی مواجه شوند که آن‌ها را به چالش بکشد و موجب تغییر در انتخاب‌های پوششی‌شان گردد. این عوامل نشان‌دهنده چالش‌های جدی هستند که فشار گروه همسالان برای فرهنگ عفاف و حجاب ایجاد کرده‌اند و نیازمند توجه ویژه‌ای هستند تا نوجوانان بتوانند انتخاب‌های آگاهانه‌تری داشته باشند. (مهدی صفار دستگردی، ۱۳۸۲، ص ۱۰)

بنابراین فشار گروه همسالان یک پدیده طبیعی در دوران نوجوانی است که می‌تواند تأثیرات مثبت و منفی بر رفتارها و انتخاب‌های فردی داشته باشد. در زمینه بی‌حجابی، این فشار می‌تواند منجر به دوری از هنجارهای فرهنگی و دینی شود و دختران نوجوان را تحت تأثیر قرار دهد تا رفتارهایی را انتخاب کنند که با ارزش‌های خانوادگی‌شان مغایرت دارد. بنابراین، شناخت و تحلیل این فشارها برای والدین، معلمان و مسئولین اجتماعی ضروری است تا بتوانند راهکارهای مؤثری برای حمایت از نوجوانان ارائه دهند و آن‌ها را در انتخاب‌های آگاهانه یاری کنند.

نتیجه‌گیری

نوع پوشش و حجاب به عنوان یکی از مصادیق دینی و اعتقادی مردم در جامعه شناخته می‌شود و بررسی‌های چندساله اخیر در جمعیت زنان ایرانی نشان‌دهنده شدت و سرعت بسیار بالای پذیرش تغییرات در نوع پوشش بوده است به گونه‌ای که مسئله بی‌حجابی در جامعه کنونی ما یکی از آسیب‌های اجتماعی کم و بیش رایج است. پدیده‌ای که همچون سایر پدیده‌های فرهنگی اجتماعی از علل و عوامل آشکار و پنهان متعددی ناشی شده است لذا این پژوهش به عوامل موثر اجتماعی بر بی‌حجابی دختران نوجوان پرداخته و در پایان

بدین عوامل رسیده است: مشکلات خانوادگی، رسانه و فضای مجازی، فضای اجتماعی نامناسب، ضعف کنترل اجتماعی، فشار گروه همسالان.

فهرست منابع

قرآن کریم

۱_ اکبری، مرتضی؛ نوری فرد، شهین (۱۳۹۶)، آثار سوء بدحجابی در جامعه، همایش نگرش علمی و کاربردی به عفاف و حجاب، تهران.

۲_ بستان، حسین (۱۳۸۸)، اسلام و تفاوت های جنسیتی، قم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، چاپ زیتون.

پسندیده، عباس، ۱۳۹۱، رضایت زناشویی، چاپ اول، قم، دارالحدیث.

۳_ توده رنجبر، محسن؛ عراقی، فاطمه (۱۳۹۷)، شناخت عوامل موثر در بدحجابی، راههای ایجاد و علاقه به پوشش اسلامی، کنفرانس بین المللی پژوهش های دینی، علوم اسلامی، فقه و حقوق در ایران و جهان اسلام.

۴_ جوادی آملی، عبدالله (۱۳۸۸)، زن در آیینه جلال و جمال، نشر اسراء.

۵_ حفیظی نافچی، فاروق؛ بقائی سرابی، علی؛ جمشیدیها، غلامرضا (۱۳۹۵)، بررسی علل جامعه شناختی بدحجابی در میان زنان مطالعه موردی، نشریه پژوهش های اجتماعی اسلامی.

۶_ خانقلی، جواد (۱۴۰۲)، بررسی علل بی حجابی دختران دهه هشتادی، اولین همایش بین المللی معلمان برتر و مدارس پیشرو در هزاره سوم.

۷_ خلجی، حسن (۱۳۹۰)، شیوه های موثر نهادینه کردن حجاب در کودکان و نوجوانان، نشریه طهورا، سال چهارم.

۸_ راستین‌فر، مریم(۱۴۰۲)، علل گرایش به بی‌حجابی، اولین همایش بین‌المللی علوم سیاسی، حقوق و حوزه‌های دینی و مذهبی با رویکرد نگاهی به آینده.

۹_ رستم‌نژاد، مهدی(۱۳۸۹)، پدیده بی‌حجابی و ریشه‌های آن، نشریه پژوهش‌نامه اسلامی زنان و خانواده.

۱۰_ رستمی، لیلا؛ رستمی، فرشاد(۱۴۰۱)، تبیین عوامل اجتماعی موثر بر بی‌حجابی زنان، انتشارات نوروزی.

۱۱_ شفیعی سروسرستانی، ابراهیم(۱۳۸۷)، حجاب، مسئولیت‌ها و اختیارات دولت اسلامی، جلد دوم، پوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.

۱۲_ شرف‌الدین، حسین(۱۳۸۶)، ریشه‌یابی جامعه‌شناختی بی‌حجابی، نشریه فقه.

۱۳_ غلامی، یوسف(۱۳۸۱)، اخلاق و رفتارهای جنسی، قم، انجمن معارف اسلامی.

۱۴_ فتاحی‌زاده، فتحیه(۱۳۸۸)، زن در تاریخ و اندیشه اسلامی، چاپ اول، مدرسه دوستان، قم.

۱۵_ فرامرزی، ناهید(۱۴۰۲)، نگاهی به عوامل مهم فردی و اجتماعی بی‌حجابی در جامعه کنونی، نشریه رهیافت‌های نوین در مطالعات اسلامی.

۱۶_ قرائتی، محسن(۱۳۸۸)، تفسیر نور، چاپ اول، تهران، درس‌های از قرآن.

۱۷_ کریمی‌نیا، محمدمهدی؛ آل‌کثیر، فریده؛ انصاری، مجتبی(۱۴۰۰)، تحلیل عوامل فرهنگی_ اجتماعی گسترش بدحجابی، فصلنامه مطالعات و تحقیقات در علوم رفتاری، سال سوم، شماره ۸.

۱۸- کوهی، محمدرضا، ۱۳۸۴ آسیب شناسی شخصیت و محبوبیت زن، تهران، انتشارات آوای نور.

۱۹_ گل‌صنم‌لو، زین‌العابدین(۱۴۰۲)، مروری بر دلایل گسترش بی‌حجابی در جامعه و راهکارهای مقابله با آن، هفتمین کنفرانس ملی دستاوردهای نوین در حقوق و روانشناسی.

۲۰_ لطفی، فاطمه(۱۴۰۳)، مطالعه موردی علل دین‌گریزی، بی‌حجابی و تاثیر فرهنگ غرب بر آن و بر هویت نسل جوان، چهارمین کنفرانس بین‌المللی تحقیقات پیشرفته در مدیریت و علوم انسانی.

۲۱_ ملک‌افضلی اردکانی، محسن؛ فلاح، فاطمه (۱۳۹۴)، تحلیل و نقد ادله فردی بودن حجاب، مطالعات اسلامی فقه و اصول.

۲۲_ مطهری، مرتضی (۱۳۶۷)، مساله حجاب، چاپ اول، تهران.

۲۳_ مهدی صفار دستگردی (۱۳۸۲)، بدحجابی در نگرش جامعه‌شناختی، مطالعات راهبردی زنان، شماره ۲۲.

۲۴_ یعقوبیان، ناهید؛ باکوئی، ناهید؛ قنبری، محسن؛ (۱۳۹۳). علل گرایش به بدحجابی از دیدگاه دانشجویان دختر، نشریه اسلام و سلامت دوره اول، شماره ۳.